

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТАКТИКИ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ КОРИСЛИВО-НАСИЛЬНИЦЬКИХ ЗЛОЧИНІВ

THEORETICAL FOUNDATIONS TACTICS WARNING OPERATIONAL UNITS OF THE INTERNAL AFFAIRS OF UKRAINE MERCENARY-VIOLENT CRIMES

Крепаков І.О.,

кандидат юридичних наук,

начальник докторантури та ад'юнктури

Харківського національного університету внутрішніх справ

У статті проаналізовано теоретичний зміст терміну «тактика» та надано пропозицію включити до змісту тактики попередження оперативними підрозділами органів внутрішніх справ України корисливо-насильницьких злочинів такі елементи: принципи попередження, планування попереджувальної діяльності, оптимізація процесу попередження.

Ключові слова: оперативно-розшукова тактика, попередження злочинів, протидія злочинам, корисливо-насильницькі злочини.

В статье осуществлён анализ теоретического содержания термина «тактика», вынесено предложение включить в содержание тактики предупреждения оперативными подразделениями органов внутренних дел Украины корыстно-насильственных преступлений следующие элементы: принципы предупреждения, планирование предупредительной деятельности, оптимизация процесса предупреждения.

Ключевые слова: оперативно-розыскная тактика, предупреждение преступлений, противодействие преступлениям, корыстно-насильственные преступления.

The article analyzes the theoretical content of the term "tactics", present a proposal to include in the content of prevention tactics operational units the Internal Affairs of Ukraine selfish and violent crime the following elements: principles of prevention, planning of preventive activity, optimization of the process of prevention.

Key words: operatively-search tactics, crime prevention, combating crime, selfish and violent crimes.

Актуальність теми. На сучасному етапі розвитку нашого суспільства корисливо-насильницька злочинність застала знезапечно як практичні підрозділи органів внутрішніх справ (далі – ОВС), так і науковий потенціал.

Наука виявилася неспроможною своєчасно надати практикам науково-обґрунтовані рекомендації щодо протидії цим явищам. Існуючі розробки в галузі кримінального права, кримінології та криміналістики лише частково вирішують проблему, проте в іншому аспекті, не з позиції оперативно-розшукової діяльності.

Імовірно, це стало причиною того, що злочинці здобули високі злочинні навички, а вчинення злочинів перетворюється на злочинний промисел із складним процесом їх виявлення й розслідування.

Тому особливо важливо протиставити злочинній діяльності своєчасні та кваліфіковані заходи з дотриманням уніфікованої оперативно-розшукової тактики.

Вклад основного матеріалу. Поняття «тактика» має два змістовних значення: по-перше, це мистецтво реалізації будь-якої діяльності; по-друге, це сукупність засобів, методів і прийомів того чи іншого виду діяльності [1, с. 729].

Термін «тактика» вперше з'явився у військовій науці, де він спочатку означав мистецтво розстановки війська на полі бою. З розвитком військової справи його зміст наповнювався новими ознаками та відтінками і тепер означає теорію та практику підго-

товки та ведення бою підрозділів, частин і з'єднань усіх родів військ і видів збройних сил [2, с. 447].

Згодом термін «тактика» з військової науки запозичили криміналісти, оскільки правова природа цього терміна відповідає змісту практичної діяльності щодо протидії злочинності.

Ми цілком погоджуємося з А.Г. Лекарем, який зазначає, що в цілому в тактиці застосовуються обидва змістовних значення цього терміна, у зв'язку з тим, що вона передбачає застосування в певному порядку сукупності сил, засобів, методів і прийомів, водночас це мистецтво, оскільки в попередженні злочинів ефективною є сукупність безперервно здійснюваних прийомів і методів проведення необхідних заходів [3, с. 19].

Що стосується оперативної тактики, її визначають як самостійну галузь оперативно-розшукової діяльності згідно з науково-розробленими рекомендаціями й апробованими практикою прийомами використання методів і засобів ОРД, їх організацію та планування в реальних обставинах, а також дії оперативного працівника під час виконання поставлених завдань із метою попередження та розкриття злочинів, розшуку злочинців, рішенням інших агентурно-оперативних завдань [4, с. 15].

Отже, враховуючи вищевикладене, пропонуємо до змісту тактики попередження оперативними підрозділами ОВС України корисливо-насильницьких злочинів включити такі елементи: принципи попередження, планування попереджувальної діяльності, оптимізація процесу попередження.

Загальновідомим фактом є твердження про те, що будь-яка діяльність, у тому числі оперативно-розшукова, повинна здійснюватися на основі певних принципів, дотримання яких забезпечує позитивне досягнення поставленої мети.

Термін «принцип» (від латинського «*principium*» – першооснова, основа) визначається як керівна ідея, головне правило поведінки. Принципи також можна розглядати як вираз необхідності чи в певному аспекті закономірності окремих процесів об'єктивної дійсності. У логічному змісті принцип – центральне поняття, основа системи, що являє собою узагальнення й поширення певного положення на всі явища тієї сфери, з якої цей принцип абстрагований [5, с. 382].

У зв'язку із цим до основних принципів попередження корисливо-насильницьких злочинів доцільно віднести:

1) принцип законності. Суть цього принципу цілком зрозуміла й немає жодного сенсу докладно зупинятися на його інтерпретації. Будь-який метод і спосіб, який буде використовуватися в попередженні злочину, повинен бути передбачений законодавством. Уся попереджувальна діяльність оперуповноваженого повинна бути в межах закону;

2) принцип індивідуальності, що визначає кореляційну залежність планування попереджувальної роботи й тих індивідуальних ознак, якими відрізняються детермінанти злочинів, фігуранти попереджувальної діяльності. Індивідуальність властива для кожного випадку, який вимагає проведення попереджувальної роботи. Тому будь-яка типова матриця попередження злочинів виключається. Типовість дій може спостерігатися тільки щодо використання, дотримання та застосування правових норм;

3) принцип етапної обмеженості попередження полягає в тому, що попереджувальна діяльність повинна здійснюватися до моменту появи злочинного умислу або на етапі його формування, на етапі перебування злочинного задуму в ідеалістичній формі, або на етапі підготовки до злочину. У разі наявності складу злочину, передбаченого ст. 14 або ст. 15 Кримінального кодексу України попередження має перейти в іншу стадію превентивної діяльності, зокрема в стадію запобігання або припинення;

4) принцип безперервності попередження злочинів передбачає безперервне виконання попереджувальної роботи й реалізується за допомогою систематичного пошуку причин та умов, які можуть сприяти зародженню злочинного наміру, сприяти вчиненню злочину. Крім цього, не можна допускати кваліфікуючого рецидиву триваючого злочину (наприклад, вимагання), попереджувати «супутні» злочини;

5) принцип етичності вимагає від оперуповноваженого дотримання не тільки норм права, а й інших соціально-регулятивних норм, зокрема моралі, звичаїв, традицій. Способи й методи попередження злочинів не повинні суперечити усталеним у суспільстві уявленням про добро та зло, порядність, людяність, совісність тощо. Дотримання принципу етичності прямо пов'язане з виховним впливом на громадськість, колеґ, на осіб з асоціальним мислен-

ням. «Наочний приклад – кращий засіб виховання» [6, с. 37]. Доречно зауважити, що принцип етичності попереджувальної роботи оперуповноваженого повинен ґрунтуватися і на нормах Етичного кодексу співробітника ОВС України [7], і на вимогах Директиви МВС України № 8 [8].

Запропоновані принципи в сукупності формують методологічну основу для тактики попереджувальної діяльності. Чітке дотримання цих принципів дозволить підвищити ефективність і злагодженість роботи оперативних підрозділів ОВС України, зокрема в протидії корисливо-насильницьким злочинам.

Що стосується планування попереджувальної роботи, необхідно відмітити, що ця складова є невід'ємним елементом тактики будь-яких дій. Процес планування є розумовою діяльністю однак, перспективність попередження злочинів багато в чому залежить від набуття планом конкретної форми. Такою формою є план попередження конкретних видів злочинів, зокрема корисливо-насильницьких.

Складання планів попередження корисливо-насильницьких злочинів повинно відбуватися за двома пріоритетами попереджувальної роботи, з урахуванням етапності детермінуючих чинників.

По-перше, треба складати суцільний комплексний план щодо проведення попереджувальних заходів загальної спрямованості з метою попередження злочинів на території оперативного обслуговування. У змісті такого плану повинні відображатися заходи, які будуть спрямовані на недопущення виникнення причин та умов, які можуть зародити в осіб, схильних до злочинної поведінки, намір на вчинення злочину. У цьому ж плані варто спланувати заходи щодо корекції поведінки потенційних жертв, тобто недопущення появи віктимологічних чинників злочинів.

По-друге, у разі виявлення вже існуючих факторів та умов, які можуть зародити намір на вчинення злочину, треба складати окремий план щодо їх усунення. Відповідно, коли виявлено осіб зі сформованим наміром вчинити злочин або осіб, які готуються до злочину, треба складати план щодо вжиття певних попереджувальних заходів стосовно цих осіб.

Важливим елементом змісту тактики попередження оперативними підрозділами ОВС України корисливо-насильницьких злочинів є оптимізація процесу попереджувальної діяльності на території оперативного обслуговування, яка повинна бути спрямована на створення сприятливих умов для попереджувальної роботи.

У цьому напрямі діяльність оперуповноваженого повинна бути спрямована передусім на формування агентурної мережі та навчання їх специфіці попередження певних видів злочинів, зокрема корисливо-насильницького спрямування.

Розстановку сил негласного апарату доцільно здійснювати за чотирма об'єктами оперативно-попереджувального інтересу.

Першим об'єктом такого інтересу є юридичні особи та спеціалісти, діяльністю й знаннями яких можуть скористатися злочинці. Виходячи з апостеріорних відомостей, отриманих під час вивчення емпі-

ричного матеріалу, можна вказати: 1) підприємства, що надають телекомунікаційні послуги (оператори мобільного зв'язку та провайдери Інтернет-послуг); 2) інженери-програмісти й інженери з комп'ютерної техніки; 3) юрисконсульти, адвокати, нотаріуси; 4) службовці банків і податкової адміністрації; 5) судові експерти; 6) лікарі й фармацевти; 7) працівники театральних гримувальень; 8) власники або реалізатори спеціалізованих магазинів із продажу засобів самооборони та спецтехніки; 9) працівники готелів.

Другим об'єктом оперативно-попереджувального інтересу є безпосередньо особи з ознаками, які свідчать про високий ступінь імовірності вчинення ними злочинів. До числа таких осіб відносяться:

1) особи, раніше засуджені за вчинення корисливо-насильницьких злочинів (грабіж, розбій, хуліганство, заподіяння тілесних ушкоджень, вбивство, шахрайство тощо);

2) особи, які притягалися до адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на власність (ст. ст. 47, 49, 511 Кодексу України про адміністративні правопорушення), у сфері фінансової й підприємницької діяльності (ст. ст. 155, 1552, 156, 160, 1602, 162, 164, 16410 Кодексу України про адміністративні правопорушення), що посягають на громадський порядок і безпеку (ст. ст. 173, 174, 186, 187, 190, 191, 192, 1952–1954, 196 КУпАП);

3) непрацюючі;

4) особи, що ведуть розгульний спосіб життя;

5) члени сім'ї раніше засуджених, а також особи, які підтримують стосунки з раніше засудженими;

6) особи з девіантною поведінкою;

7) збанкрутілі підприємці;

8) фінансові боржники, у тому числі з юридично нікчемних угод і неформальних боргів (наприклад, «картковий борг»);

9) особи, які займалися професійними видами спорту;

10) особи, які були звільнені з правоохоронних органів та інших силових структур;

11) особи з високим рівнем матеріального достатку, який не відповідає рівню офіційних доходів.

Третім об'єктом оперативного інтересу є особи, які можуть бути співучасниками злочинів, переважно це підбурювачі й пособники. До числа підбурювачів

переважно належать ті, хто раніше спілкувався з потенційною жертвою злочину, однак у силу різних причин став відчувати до неї неприязнь. Типовим приводом для появи недобррозичливих відносин, як правило, є неповернення боргу, конкуренція в бізнесі, підозра в подружній невірності. З огляду на це такі особи також повинні потрапляти в коло оперативно-попереджувального інтересу. Недобррозичливців потенційних жертв злочинів треба виявляти й заздалегідь проводити щодо них попереджувальну роботу.

Четвертим об'єктом оперативного інтересу повинні бути: 1) особи, що фіктивно займаються підприємницькою діяльністю (практика свідчить що такі суб'єкти співпрацюють зі злочинними елементами в діяннях легалізації злочинних доходів); 2) організатори тіннових ринків із продажу зброї та спецтехніки (надають злочинцям засоби злочину, які заборонені у вільному обігу); 3) особи, що займаються скупкою крадених речей, автомобілів, антикваріату, коштовностей (співпрацюють зі злочинцями на етапі пост злочинної діяльності).

Висновки. Підводячи підсумок нашого дослідження, необхідно констатувати, що тактика попередження оперативними підрозділами ОВС України корисливо-насильницьких злочинів повинна здійснюється на основі принципів, дотримання яких стане підґрунтям для вдосконалення показників оперативно-службової діяльності, зокрема в попередженні корисливо-насильницьких злочинів.

Планування діяльності щодо попередження корисливо-насильницьких злочинів повинно здійснюватися за двома пріоритетами попереджувальної роботи, з урахуванням етапності детермінуючих чинників: а) складання комплексних планів щодо проведення профілактичних заходів загальної спрямованості; б) складання додаткових планів у разі виявлення вже існуючих факторів та умов, які можуть зародити намір на вчинення злочину.

Створення агентурної мережі й навчання агентів специфіці виявлення та попередження певних видів злочинів, у тому числі корисливо-насильницького спрямування, дозволить оптимізувати процес попереджувальної діяльності на території оперативного обслуговування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов ; ред. Н. Ю. Шведова. – 18-е изд., стер. – М. : Рус. яз., 1986. – 796 с.
2. Скуйбеда П. И. Толковый словарь военных терминов / П. И. Скуйбеда. – М. : Воен. изд-воМ-ваобороны СССР, 1966. – 528 с.
3. Лекарь А. Г. Основы тактики предотвращения преступлений органами охраны общественного порядка / А. Г. Лекарь. – М. : ВШ МООП РСФСР, 1967. – 76 с.
4. Козаченко И. П. Тактика применения средств и методов оперативно-розыскной деятельности в профилактике и расследовании преступлений / И. П. Козаченко. – Киев : КВШ им.Ф. Э. Дзержинского, 1988. – 120 с.
5. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова. – 5-е изд. – М. : Политиздат, 1986. – 590 с.
6. Станкин М. И. Если мы хотим сотрудничать : Кн. для преподавателя и воспитателя / М. И. Станкин. – М. : Издательский центр «Академия», 1996. – 384 с.
7. Етичний кодекс працівника органів внутрішніх справ України (схвалений колегією МВС України 5 жовтня 2000 року № 7 км/8) // Іменем Закону. – 27 жовт. 2000. – № 44. – С. 3.
8. Директива МВС України від 28. 04. 2004 року, № 8 «Питання службового етикету працівників органів внутрішніх справ України» [Текст] / Міністерство внутрішніх справ України. – К., 2004. – 9 с.